

УДК 355.457

Сергій Анатолійович ГАРКУША,
викладач кафедри оперативного мистецтва факультету підготовки керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Денис Юрійович ГУЛЕВАТИЙ,
ад'юнкт Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У статті проведено аналіз проблемних питань взаємодії, що виникли під час антитерористичної операції, розкрито основні форми та принципи спільного застосування силових структур, запропоновано перспективні шляхи покращення взаємодії.

Ключові слова: *взаємодія, антитерористична операція, форми та принципи, нормативно-правове регулювання, збройний конфлікт, координація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед проблем, що виникли під час проведення антитерористичної операції (далі – АТО), на одне з перших місць можна поставити слабку взаємодію військ різних силових структур у спеціальній операції в боротьбі з незаконними збройними формуваннями (далі – НЗФ). Об'єктивних і суб'єктивних причин тут багато, але, мабуть, однією з головних є те, що з розпадом

© Гаркуша С. А., Гулеватий Д. Ю.

СРСР єдина військова організація держави, що пройшла випробування в роки Великої Вітчизняної війни, була розділена на дві незалежні одна від одної частини: власне Збройні Сили і так звані “інші війська”, до яких віднесено: внутрішні війська МВС (Національна гвардія), Прикордонні війська (нині Державна прикордонна служба) та інші.

Таке роздроблення військової структури держави ускладнило всю систему військового будівництва, оскільки порушило найголовніший його принцип – централізацію керівництва. Це відразу позначилося у перших військових діях під час проведення АТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Зростання важливості взаємодії сил та засобів правоохоронних органів, військових формувань, інших центральних органів виконавчої влади та контрольних служб (далі – різних відомств) у виконанні оперативно-службових (службово-бойових) завдань потребує більш глибокого дослідження її сутності та змісту. Аналіз праць з цієї тематики [1–8] показав, що не всі питання взаємодії (особливо у її прикладній частині щодо організації) розкрито і достатньо аргументовано. Особливої уваги заслуговують питання організації взаємодії в умовах спільних дій різнорідних сил в рамках проведення антитерористичної операції.

Метою статті є аналіз стану взаємодії силових структур під час проведення АТО та на основі досвіду участі у збройних конфліктах та проведення АТО, у тому числі й інших держав, визначення шляхів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зрозуміло, що косметичними заходами тут не обійтися. негайно потрібно розробити законодавчі акти, які внесли б ясність у принципово важливі питання: коли, в яких умовах і як забезпечується спільне застосування Збройних Сил України, інших військ і органів для забезпечення військової безпеки, захисту територіальної цілісності та національних інтересів України при вирішенні збройних конфліктів, які виникають на території України в мирний час. У цьому документі необхідно визначити, які державні органи та посадові особи повинні бути наділені правом приймати рішення:

про притягнення формувань Збройних Сил для сприяння СБУ, Національній гвардії, підрозділам МВС у наведенні громадського порядку, боротьбі з тероризмом і незаконними збройними формуваннями;

порядок доведення рішень до безпосередніх виконавців;

політико-ідеологічне забезпечення військових акцій на державному рівні;

порядок підпорядкованості та взаємодії ЗСУ, НГУ, ДПСУ, СБУ та інших військ і органів при проведенні спеціальної (антитерористичної) операції.

Досвід бойових дій показує, що основними причинами, що ускладнюють узгоджені дії ЗСУ, інших військ і органів при вирішенні збройного конфлікту, є:

невідповідність нормативно-правової бази забезпечення спільного застосування різновідомчих силових структур;

відсутність єдиних (об'єднаних) систем управління та всебічного забезпечення військ (сил) та органів;

відсутність інтегрованої системи прогнозування і відстеження військово-політичної, стратегічної і оперативної обстановки в потенційно вибухонебезпечних регіонах;

відсутність узгодженого централізованого планування військ (сил) та органів для вирішення спільних і самостійних (відомчих) завдань;

неузгодженість відомчих програмно-статутних документів з підготовки військ (сил) та органів до спільних дій у разі виникнення кризової ситуації;

роз'єднаність інфраструктури військової організації держави.

Вирішення цих протиріч і усунення нестикувань має здійснюватися на державному рівні. Це завдання першочергової важливості.

Інше невідкладне завдання – розробка теорії конфліктології, шляхів виявлення джерел і причин виникнення конфліктів, методів їх запобігання та вирішення, визначення ролі і місця силових структур, системи їх узгоджених дій у збройному конфлікті.

Практика показує, що основними формами спільного застосування силових структур у збройному конфлікті можуть бути:

проведення організаційно-політичних і миротворчих акцій з метою запобігання збройному конфлікту, його локалізації і нейтралізації на стадії виникнення;

боротьба з розвідувальною, диверсійно-терористичною діяльністю екстремістських сил;

демонстрація військової сили;

посилення охорони державного кордону;

встановлення та підтримання режиму надзвичайного стану;

бойові дії, що проводяться під час АТО (спільної спеціальної операції) об'єднаним угрупованням військ (сил) з розгрому НЗФ;

оперативні та службово-бойові дії НГУ, СБУ, ДПСУ, що забезпечують дії з'єднань і частин видів ЗСУ, родів військ і спеціальних військ; інформаційно-психологічні операції.

Найбільш складною і разом з тим найменш розробленою і освоєною формою спільного застосування силових структур у боротьбі з незаконними збройними формуваннями є спільна спеціальна операція. Такі операції зародилися в роки Великої Вітчизняної війни, коли радянське військово-політичне керівництво вело боротьбу з підпіллям і збройними формуваннями Української повстанської армії в Західній Україні, Білорусії та Прибалтиці. Проте в ті роки, та й пізніше, проведення таких військових акцій вважалося окремим, нетиповим епізодом – про них навіть не повідомлялося у пресі. Досвід специфічних бойових дій у таких операціях залишився за рамками військових досліджень.

Спеціальна операція (в сучасних умовах) становить сукупність узгоджених за цілями, завданнями, місцем і часом оперативних, режимних, військових і прикордонно-представницьких заходів і дій, що проводяться за єдиним задумом і планом на обмеженій території в зоні конфлікту з метою запобігання та припинення протиправних дій НЗФ, їх роззброєння, а в разі опору – розгрому, з тим щоб не допустити дестабілізації обстановки в країні і порушення конституційного

порядку, створити необхідні умови для вирішення конфлікту політичними засобами.

При вирішенні внутрішнього збройного конфлікту спеціальна (антитерористична) операція проводиться на території власної держави, і ця обставина вносить чимало особливостей у її зміст. Силові структури діють таким чином, щоб уникнути втрат серед мирного населення і військовослужбовців.

Важлива особливість протиборства з НЗФ полягає в тому, що тут немає традиційної, чітко позначеної лінії фронту, але є повсюдна боротьба, вогнища якої можуть раптово виникати всюди. Тому немає тилу як зони відносної безпеки. Обстановка, коли “всюди фронт”, постійно тримає в психологічній напрузі особовий склад.

Важливу роль у визначенні цілей і завдань спеціальної операції відіграє політичний фактор. Він визначає засоби, способи та особливості бойових дій, розмах і тривалість операції. Боротьба з великими НЗФ – це нестереотипна, у чомусь ідеологічна інформаційно-психологічна боротьба. З оперативної точки зору, тут характерні: поєднання силових і несилових форм; створення для участі в операції тимчасових позаштатних формувань у вигляді об'єднаних угруповань військ (далі – ОУВ), секторів з включенням до їх складу з'єднань і частин різних силових структур. Звідси складність розподілу функцій, повноважень, відповідальності та завдань між загальновійськовими командувачами і штабами і командувачами і їх штабами НГУ, ДПСУ, СБУ та ін. Дуже гострою є проблема забезпечення централізованого управління, створення єдиної системи вогневого ураження, розвідки, радіоелектронної боротьби (далі – РЕБ), інженерного і тилового забезпечення.

Усе це накладає відбиток на систему взаємодії збройних формувань різновідомчих силових структур, не підпорядкованих один одному. На відміну від загальновійськової операції, де взаємодія організується на принципі жорсткої централізації управління військами, у спеціальній (антитерористичній) операції потрібна інша форма узгодження зусиль, яку можна назвати формою взаємного сприяння, де взаємини командних інстанцій будуються на основі взаєморозуміння своєї ролі і відповідальності при вирішенні загального завдання. Це найбільш складний

спосіб організації взаємодії, що вимагає від командувачів і штабів особливого такту у взаєминах, уміння знаходити “спільну мову”, визначати взаємні інтереси, роль і місце своєї силової структури в операції і, що впливає звідси, – свої функції і прерогативи.

Але є різні конфлікти. Якщо конфлікт приймає широкі масштаби і для його припинення залучаються великі маси військ, то головним координатором бойових зусиль об’єднаного оперативного угруповання (сектора) різнорідних сил повинен стати загальновійськовий командувач.

В інших умовах очолювати об’єднане оперативне угруповання військ (сектор) може командувач територіального командування НГУ. Зазвичай питання вирішується так: узгодження зусиль військ (сил) різних міністерств має очолити той орган управління, на який воно покладене ще до виникнення конфлікту керування процесами підготовки військ, їх забезпечення, постачання матеріальними засобами. До складу ОУВ (сектора) різні формування можуть входити на принципах оперативного підпорядкування або підтримки. Різними можуть бути терміни підпорядкованості – або до остаточного вирішення конфлікту, або тільки на період проведення спеціальної операції.

Інтересам забезпечення ефективної взаємодії силових структур в операції повинна бути підпорядкована вся система управління ОУВ (сектора). Так, розвідувальний центр Об’єднаного командування повинен включати представників від НГУ, ЗСУ, СБУ, ДПСУ та ін., що дозволить об’єднати зусилля розвідки як за цілями і характером видобування інформації, так і за способами її отримання. Аналогічна ідея закладається у створення груп загального оперативного планування, вогневого ураження, РЕБ, інженерного, матеріального та технічного забезпечення та групи організації інформаційно-психологічної боротьби.

Досвід спільних дій силових структур у різних збройних конфліктах показав, що необхідно ретельно узгодити зусилля авіаційних засобів. Оскільки силові структури беруть участь в операції зі своєю авіацією, то виникає проблема, як управляти настільки різнорідними між-

видовими, міжвідомчими авіаційними угрупованнями, як забезпечити узгодженість застосування та оперативну сумісність їх складових частин. Цього можна досягти лише за умови, що застосування авіації буде засновано на єдиному задумі дій усіх компонентів об'єднаного авіаційного угруповання під єдиним керівництвом командувача ОУВ (сектора).

Слід зауважити, що в даний час не забезпечується універсальність управління авіацією різновідомчих структур, і це ускладнює організацію взаємодії. Так, у з'єднаннях та частинах НГУ і ДПСУ відсутні підготовлені групи бойового управління та авіанавідники. Через це виникає необхідність приведення систем управління у відповідність до організаційно-штатної структури авіаційних угруповань, в оснащенні її органів досконалішими засобами управління і в доданні їм високої мобільності.

Чимало невирішених питань і в організації взаємодії з'єднань і частин силових структур щодо бойового використання артилерії і планування вогневого ураження противника. Повинен бути створений єдиний орган, який би відповідав за планування, організацію та координацію вогневого ураження.

Тому доцільно створювати при ОУВ (секторі) єдиний центр управління вогневим ураженням противника, що містив би центр розвідки в інтересах вогневого ураження, елементи органів управління ракетних військ і артилерії, авіації, РЕБ, засобів ураження інших силових міністерств і відомств.

Отже, основними принципами взаємодії силових структур у спеціальній операції є:

цілеспрямованість;

взаємне сприяння командних інстанцій у вирішенні загального завдання щодо боротьби з НЗФ;

знання тактики дій противника і використання вразливих місць;

забезпечення активності та безперервності впливу на противника;

організація та підтримка стійкого зв'язку і взаємного інформування;

взаємне знання завдань і узгодження питань взаємодії;

підтримка тісних контактів між відповідними посадовими особами та органами управління, створення єдиної системи оповіщення та впізнання;

постійний контроль за дотриманням встановленого порядку узгоджених дій при виконанні поставленого загального завдання.

Розрізняють такі види взаємодії: внутрішня, внутрішньовідомча і зовнішня – між силами і засобами різних відомств. За масштабами взаємодія організується на оперативно-стратегічному рівні (між міністерствами) і на оперативно-тактичному рівні (між з'єднаннями і частинами).

Що варто було б зробити практично для вдосконалення взаємодії силових структур?

Поліпшити нормативно-правове регулювання шляхом спільної розробки правових положень і нормативних актів, що визначають взаємовідносини органів управління збройних формувань різних міністерств і відомств, а також розробки оперативних і бойових документів, в яких повинна знайти відображення чітка регламентація прав і обов'язків посадових осіб у системі управління і взаємодії; домогтися регулярного взаємного інформування, обміну основоположними документами, що стосуються системи взаємодії.

Домогтися чіткої координації діяльності всіх ланок управління силових структур, створення єдиної системи зв'язку, що включає вузли зв'язку пунктів управління різних командних інстанцій, єдину опорну мережу; лінії прямого зв'язку між пунктами управління; лінії прив'язки вузлів зв'язку пунктів управління до опорної мережі; лінії зв'язку взаємодії; мережу фельд'єгерського поштового зв'язку; резерв сил і засобів зв'язку.

Найважливішою проблемою у вдосконаленні системи управління силових структур є розвідувальне забезпечення. Тому важливо в плані взаємодії при плануванні розвідки визначити її завдання і об'єкти в інтересах кожної силової структури, які повинні знати, з яких джерел вони повинні отримувати розвідувальну інформацію.

Аналогічним чином виникає необхідність вирішити завдання забезпечення централізованого захисту військ, інженерного забезпе-

чення та бойової охорони частин і підрозділів силових структур при підготовці та проведенні спеціальної операції.

З усіх цих питань в плані взаємодії має бути визначено, як діють різновідомчі органи управління в інтересах вирішення загального завдання на стадії виникнення прикордонного інциденту, при ускладненні військово-політичної ситуації в регіоні, при введенні надзвичайного стану, при вирішенні завдань з охорони та оборони державних і військових об'єктів і при боротьбі з диверсійно-розвідувальними групами (далі – ДРГ) бойовиків. Найкращою мірою налагодження системи управління можна досягти шляхом проведення спільних командно-штабних навчань, ділових ігор, тренувань, у ході яких органи управління повинні знаходити ефективні форми і методи узгодження системи взаємодії, зв'язку та оповіщення силових відомств при вирішенні збройного конфлікту.

Ще одним завданням удосконалення системи взаємодії є узгодження планів бойової та мобілізаційної готовності.

Проблем тут виникає безліч. Головне – домогтися скоординованих зусиль при приведенні формувань силових структур у вищі ступені боєготовності з отриманням завдання на висунення в зону конфлікту, при проведенні розвідувально-пошукових, рейдових, ударно-штурмових дій у ході спеціальної (антитерористичної) операції. З цієї метою мають бути вироблені єдині вимоги, критерії та нормативи з бойової готовності, загальні керівні документи. Координатором у цьому питанні повинен виступати Генеральний штаб ЗСУ, що має всі важелі управління. У його складі, очевидно, належить мати на постійній основі представників усіх силових відомств, що відповідають за узгоджені дії. Це допоможе уникнути імпровізації і кампанійщини в системі взаємодії, коли виникає гостра ситуація.

Багато чого потрібно зробити в питаннях узгодження діяльності силових структур на тактичному рівні, щоб командири з'єднань і частин мали єдині погляди, добре знали бойові можливості і тактику дій не тільки своїх військ, але і взаємодіючих Сухопутних військ, НГУ, ДПСУ, військ територіальної оборони. З цієї метою на тактичних навчаннях важливо ретельно відпрацьовувати тактичні прийо-

ми спільних дій при припиненні збройних зіткнень, вилученні зброї у населення в зоні конфлікту, при підтримці режиму надзвичайного стану, посиленні охорони громадського порядку, проведенні спільного патрулювання, при блокуванні груп бойовиків, “прочісування” місцевості, посиленні охорони і оборони державного кордону.

Важливо домагатися узгодженості при штурмових діях у населеному пункті, відбитті раптового нападу бойовиків на пункти пропуску, блокпости, колони військ на марші, пункти управління, тилові об’єкти, при знешкодженні засідок і дій на мінованій місцевості, при ліквідації наслідків стихійних лих. Важливо організувати систематичний обмін досвідом бойової (професійної) підготовки. У діючі програми бойової (професійної) підготовки, програми підготовки відомчих навчальних закладів потрібно внести корективи, з тим щоб вивчати специфіку дій інших структур (військ), добитися їх злагоджених спільних дій у різній обстановці, при проведенні оперативно-тактичних і спеціальних заходів.

Надто важливо заздалегідь, ще до виникнення збройного конфлікту, домогтися чіткого узгодження дій різновідомчих силових структур у вирішенні питань матеріально-технічного та медичного забезпечення. Це досягається спільною завчасною розробкою відповідних планів тилового забезпечення, в яких має бути чітко визначено, хто і як, в якому порядку забезпечує зведене оперативне угруповання військ (сектор) озброєнням, боеприпасами, військовою технікою, паливом і мастильними матеріалами, продовольством і речовим майном та іншими матеріальними засобами. Слід спланувати, як буде забезпечувати поповнення витрачених матеріалів, де і як розгорнуться тиллові частини й установи, як буде здійснюватися управління ними.

Для організації взаємодії (координації питань технічного і тилового забезпечення) при об’єднаному штабі ОУВ (сектора) необхідно створювати оперативні групи від силових структур, на які покладаються: розробка, узгодження та уточнення питань взаємодії за всіма видами технічного і тилового забезпечення при проведенні спеціальної операції; контроль за своєчасним прийняттям рішень щодо забезпечення та виконання завдань технічного і тилового забезпечення; за-

безпечення своєчасного надходження зведень та заявок з тилу і служби технічного забезпечення в штабі ОУВ (сектора).

Особливої значимості набуває узгодження зусиль силових структур щодо інформаційно-психологічного забезпечення спеціальної операції. Тут необхідно врахувати найсерйозніші уроки з “інформаційної війни”, яку веде Російська Федерація проти України.

Війська вводяться в зону конфлікту для наведення конституційного порядку. Отже, потрібно, щоб місцеве населення було готове до цього, чекало його з доброзичливим настроєм. При веденні бойових дій на власній території виникає багато складнощів, тому особовому складу військ необхідно роз’яснювати, а населенню – пояснювати доцільність проведених заходів, розкривати бандитську сутність бойовиків, антинародну спрямованість їх намірів. Одночасно належить пропагувати героїчні подвиги своїх воїнів, їх мужність, благородство, самовідданість у боротьбі за справедливу справу.

Організовувати політико-ідеологічне забезпечення операції необхідно на державному рівні.

Висновок. Взаємодія у спеціальній операції має організовуватися на весь період її проведення за завданнями, районами дій і часом. Вона повинна здійснюватися постійно і забезпечувати якісне вирішення завдань. Методи організації взаємодії можуть бути різні: в одному випадку командувач ОУВ (сектора) дає вказівки щодо взаємодії одночасно з постановкою завдань на операцію, в іншому – він заслуховує доповіді підлеглих, послідовно відпрацьовує найбільш важливі питання на карті; у третьому випадку здійснюється розіграш тактичних епізодів щодо можливих варіантів дій. Досить ефективним методом є військова (ділова) гра або штабне тренування з елементами гри, а також спеціальні заняття на місцевості із застосуванням засобів зв’язку.

Організована взаємодія оформляється зазвичай на картах, у плані і задумі на операцію, загальних планових таблицях взаємодії силових структур, а також у письмових бойових наказах і розпорядженнях.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У статті порушена тільки частина проблем взаємодії силових структур. Напрямами подальших досліджень є розроблення алгоритмів роботи

штабу (органу управління) ОУВ щодо організації управління, взаємодії та координації різнорідних сил у типових ситуаціях АТО.

Список використаної літератури

1. Литвин М. М. Сутність, закономірності та принципи взаємодії військ (сил) / М. М. Литвин, Ю. В. Аллеров, І. О. Кириченко // Честь і закон. – Харків : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2003 – № 4. – С. 18–24.
2. Литвин М. М. Теоретичні та організаційні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими відомствами військової організації держави при спільному вирішенні завдань охорони державного кордону України. Основні принципи побудови Державної прикордонної служби України / М. М. Литвин // Честь і закон. – Харків : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2003. – № 3. – С. 3–8.
3. Колибаба В. Г. О содержании взаимодействия в операции и бою / В. Г. Колибаба // Военная мысль. – 1993. – № 3. – С. 39–46.
4. Микрюков В. Ю. Теория взаимодействия войск / В. Ю. Микрюков. – М. : Вузовская книга, 2002. – 240 с.
5. Потомський Ю. В. Визначення напрямів взаємодії Державної прикордонної служби України із Службою безпеки України під час спільного виконання оперативно-службових завдань / Ю. В. Потомський, В. Є. Вербицький // Науковий вісник ДПСУ. – Випуск 2/2005. – С. 3–9.
6. Потомський Ю. В. Можливі підходи до створення концептуальної моделі організації взаємодії Державної прикордонної служби України з внутрішніми військами МВС України, підрозділами Збройних Сил України під час спільного виконання службово-бойових завдань / Ю. В. Потомський, В. Є. Вербицький // Труды академії. – НАО. – Випуск 60/2005. – С. 73–77.
7. Сапрыкин А. П. Некоторые вопросы повышения эффективности взаимодействия войск в операциях / А. П. Сапрыкин // Военная мысль. – 1986. – № 9. – С. 15–23.
8. Сорокин М. И. Взаимодействие - один из основных факторов достижения успеха в операции / М. И. Сорокин // Военная мысль. – 1979. – № 3. – С. 23–31.

Рецензент – доктор технічних наук, професор Андрощук О. С.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2015.

Гаркуша С. А., Гулеватый Д. Ю. **Проблемные вопросы взаимодействия во время проведения антитеррористической операции**

В статье проведен анализ проблемных вопросов взаимодействия, возникших во время антитеррористической операции (АТО), раскрыты основные формы и принципы совместного применения силовых структур, предложены перспективные пути для улучшения взаимодействия.

Ключевые слова: *взаимодействие, антитеррористическая операция, формы и принципы, нормативно-правовое регулирование, вооруженный конфликт, координация.*

Garkusha S. A., Gulevatuy D. Y. **Problematic issues of interaction during the antiterrorist operation**

This article analyzes the interaction of problematic issues that have arisen during the antiterrorist operation (ATO), disclosed the basic forms and principles of joint use of force structures, offered promising ways to improve it.

Among the problems that have arisen during the antiterrorist operation on one of the first places you can put a weak interaction of various security forces in a special operation in the fight against illegal armed groups. Objective and subjective reasons, there are many, but perhaps one of the most important is that with the collapse of the USSR unified military organization of the state, was tested in the Great Patriotic War, was divided into two mutually independent parts: the armed forces and the so-called "other forces", which include: Interior Ministry troops (National Guard), the Border Guards (now the State Border Service) and others.

This fragmentation of the military structure of the state has complicated the whole system of military construction as its main principle is violated - the centralization of leadership. This immediately affected when the first serious hostilities during the antiterrorist operation. There were other examples that preceded it. Thus, in March 2014 through the inconsistency in the actions of units of the armed forces of Ukraine, the Ukrainian Security Service, a field of situational group Southern Regional Directorate motorized maneuverable group of the National Academy of the State

Border Service of Ukraine more than once there were situations in which the weapon could be used on their own.

Appropriate conclusions from this, as well as of the events during the antiterrorist operation have not yet been done.

These questions have been Litvin N.N. Allerov Y.V., Kirichenko I.A. and others, but due to the large number of problematic issues of interaction during the antiterrorist operation, you must conduct research that will significantly improve its quality. The article aims at: analysis of the state security forces of interaction during the antiterrorist operation and, based on the experience of participation in armed conflicts and conducting antiterrorist operation including other states to determine what should be done to remedy this situation.

Keywords: *interaction, antiterrorist operation, forms and principles, legal regulation, armed conflict, coordination.*